

aldus: te
en betere
ring waar

hen de Sy-
zijn volle

s. Br. thans
dat hij de

eft de Sy-
og op drie
of nadere

to, dat zij
elk kerk-
lijke Schrift,
verbodend",
gravamen-
natuurlijke
en onwaar-
kelijk" den
inzicht mag
de uiteen-

Brussaard
van harte
or haar re-
door hem
het geding,
sche autori-

deze ver-

it, dat „de
zijn wegge-
al zich zal
de synode
ien 2 en 3

em op „zich
ze verwach-
te behande-
er hiervoor

arl-m.
ding.

oed eind.
wenstaande
aven.

er postorgen
rukkerij.
reklame in
vergaderd.

erd-jigbare
eboren hem

ar wensch.

ordt gemeld.
leze verkla-

al wat hem
de op zijn
eweging zijn
ke Ds van

uitspraak der
in der kennis
haar spreken
blijkelijke be-
nensis II en
op te vatten
heden waren
en disputabel
en zinniglijk
nder met het
beleden gezag
worden afge-

I en III naar
en zin zonder
en grondslag
i zal leeren."

n veranderd
in de Clas-
opluchting

onder eenig
rvallen, om-
aan.

a aard was

Haitjema's

ieten, willen
oord geven.

kerk met be-
reekt Junius,
uitlegging der
staat zouden
Schrift neer-

gelegd zijn, nauwkeuriger en dieper te verstaan." Deze profetische dienst der Kerk komt volgens Junius natuurlijk niet aan de Roomsche Kerk alleen toe, maar aan iedereen echten Herder en Leeraar der Kerk, die door openlijke roeping en opleiding in dat ambt gesteld is." En bij de uitlegging der H. Schrift gaat het dan niet om een verklaring uit eigen opvatting of willekeurige meening, maar om een uitlegging „uit de Schrift zelve, zoodat gemakkelijke en duidelijke Schriftuurplaatsen worden aangevoerd, om de meer duistere teksten te doorlichten", en op die manier dus sprekend te maken.

Deze Gereformeerde beschouwing over het wezen der H. Schrift sluit natuurlijk de belijdenis van het volstrekte Schriftgezag in. Waarom? Om geen andere reden, dan wij de Heilige Schrift van God is, Gods eigen majestueus Woord, te boek gesteld door Profeten en Apostelen, „die God als Zijn secretarissen heeft willen gebruiken. God, die onmiddellijk achter het Schriftwoord staat, is toch de Koning, „die de hoogste en volstrekte macht heeft, zoowel over alle menschen door het recht der natuur als over de Kerk door het recht der genade." Maar wat die Koning daar zegt, in Zijn geschreven Woord, zijn natuurlijk ook geen „mededeelingen" zonder meer, die wij voor waar kunnen houden, om dan over te gaan tot de orde van den dag, maar het zijn bevelen (Junius zegt: *rescripta*, is: bevelschriften van het Kabinet des Konings), die gehoorzaamheid en vertrouwen eischen: het zijn alle woorden, die ons onmiddellijk aangaan, als onderdanen van den hoogsten Koning krachtens het recht der natuur of krachtens het recht der genade. De woorden van de H. Schrift zijn gezaghebbende woorden Gods, die wij voor „waarachtig" hebben te houden. (Heid. Cat., vr. en antw. 21). En „waarachtig" is sterker dan „waar". Waarachtig wil zeggen: dat het diepste van onze persoonlijkheid, dat wij zelf, geheel, tot gehoorzaamheid en geloof opgeroepen worden.

Uit zulk een omschrijving van den aard van het Schriftgezag mag nu echter niet afgeleid worden, dat dus de autoriteit van de Heilige Schrift een uitluitend zedelijk karakter draagt, omdat hier de autoriteit van een goddelijk Ik tegenover de zedelijke persoonlijkheid des menschen in geding is. De beperking, die wij met dat woord „zedelijk" willen invoeren, is tegenover de Majesteit Gods niet anders dan een menscheijk-willekeurige, waarin de zonde van het-als-God willen zijn zich duidelijk manifesteert. Ernst maken met de autoriteit van den hoogsten Koning, dat wil ook zeggen: er geen grenzen aan stellen van ons, menschen, uit, door God een terrein van Zijn autoriteit te gaan aanwijzen, hetzij het terrein van het zedelijke, of het terrein van het zedelijk-religieuze.

Nog gevaarlijker is een verdere conclusie, die uit dit z.g.n. zedelijk of zedelijk-religieuze karakter van de autoriteit der H. Schrift maar al te licht wordt afgeleid: n.l. dat dus de inhoud der H. Schrift alleen gezaghebbend mag heeten, voor zover hij op het zedelijk-religieuze betrekking heeft. Wie zoo redeneert, staat onmiddellijk geteerd om de overbekende stelling in bescherming te nemen: Gods Woord is niet de H. Schrift zelve, maar Gods Woord is in de H. Schrift. Ik wil deze in onze dagen veel verdedigde Bijbel-beschouwing op het oogenblik niet opzettelijk gaan bestrijden. Maar ik mag niemand in de illusie laten, dat hij het voor de echt-Gereformeerde Schriftbeschouwing opneemt, als hij belijdenis doet van deze stelling. Wie zoo spreekt, verlegt de autoriteit maar het subject, en het resultaat wordt geen ander dan dit: dat het menscheijk ik, dat gehoorzamen moest aan het Woord van den Grooten God, den Majesteitlijken, uit Wien, door Wien en tot Wien alle dingen zijn, op den troon gaaf zitten, van waar af het commando der onderscheidingen gevoerd wordt. Neen, het moest blijven: De H. Schrift is Gods Woord, en de geheele H. Schrift heeft dat oniebbare goddelijke gezag. De gansche H. Schrift heeft dat wonderbare vermogen, om den zondigen mensch „toe te spreken". Junius drukt het op deze wijze uit: alles in de H. Schrift is op God betrekken, zelfs datgene wat naar ons oordeel het verste van Hem verwijderd is. Overal in de H. Schrift ligt de sprake Gods van Wet en Evangelie. Niets is daarvan uit, te zonderen. Zelfs geen droeg geslachtsregister. Als Gods Geest door het geschreven Woord heen de consciëntie des menschen aanraakt, dan wordt het „gezag" van de H. Schrift bevend doorleefd, ook het gezag van zulk een blad-zijde van den Bijbel, waar men vroeger nooit iets in vond van dat toespreken Gods. Terecht is door Dr. Kuiper in zijn Encyclopaedie gezegd: het Schriftgezag „klemt" in den Christus. En waar men den Christus in de Schrift het duidelijkst treft, daar doet zich dan ook het eerste de klein van het Schriftgezag gevoelen. Maar de kring der Schriftwoorden, waarin Christus getroffen werd, breidt zich voor den geloovige iederen dag uit.

Wie durft als ootmoedige geloovige zeggen: in dat Bijbelboek, of zelfs, in dat hoofdstuk der Schrift is Christus niet? Onderzoekt de Schriften: „die zijn het, die van Mij getuigen," zeide Jezus zelf. (Joh. 5:39.)

En nu is Christus niet anders dan de openbaring Gods. En daarom is Christus in de Schrift: „God, die als God gekend wordt, de sprekende God. Die ons overweltigt met Zijn eischen en beloften, vragend: alleen geloof!

Heel zijn is door Dr. Bavinck in zijn Dogmatiek dan ook gevoeld, dat de onderscheiding, die in de reformatorische eeuw opkwam (ze is van niemand minder o.a. dan van Voetius), die tusschen *authoritas normativa* (normatief gezag) en *authoritas historica* (historisch gezag) bij de waardeering van de H. Schrift niet zonder bedenking is. Terecht acht Bavinck de opvatting dezer onderscheiding bij de meesten te abstract. Gezag in den zin van historische betrouwbaarheid mag geen oogenblik gescheiden worden van de autoriteit, waarmee God zelf ons toesprekt in Zijn Woord. „Ook in leugenachtige woorden van Satan en de booze daden der goddeloozen heeft God iets tot ons te zeggen. De Schrift is niet alleen nuttig tot leerling, maar ook tot waarschuwing en vermaning." Hier is Bavinck echt-reformatorisch in zijn belijde-

nis van het Schriftgezag. Hij zegt hier met zooveel woorden, dat in geen enkel stukje der H. Schrift louter „mededeeling", historisch-betrouwbare mededeeling, mag gezien worden.

De gansche inhoud der H. Schrift dient op God betrekken te blijven; en er is geen woord in den Bijbel, of het kan vroeg of laat voor een menscheijk kind worden „aanspraak" Gods: goddelijke eisch en goddelijke belofte.

Deze Gereformeerde belijdenis van den aard en den grond van het Schriftgezag sluit natuurlijk in zich — ik mag hierover in dit verband niet verder uitweiden, doch het alleen maar even aanstippen — dat het Schriftgezag nooit bewezen kan worden door menscheijke redeneeringen. De Gereformeerden der 16e eeuw beelden zeer nadrukkelijk de autopsie der H. Schrift; d.w.z., om Calvijn's woorden te gebruiken: „de Schrift draagt een gevoel van hare waarheid voor zich uit". De Schrift is in zichzelf geloofwaardig, en bekomt daarmee de geloofwaardigheid voor ons door het getuigenis van den H. Geest. En nadat Calvijn een uitvoerig hoofdstuk aan allerlei menscheijke bewijzen voor de geloofwaardigheid der H. Schrift heeft gewijd, komt hij tenslotte toch weer terug tot de waarschuwende opmerking, dat al deze bewijzen toch op zichzelf niet krachtig genoeg zijn om de Schrift vast geloofwaardig te maken. De hemelsche Vader moet Zelf, in de openbaring van Zijn goddelijke Majesteit, de eerbiedwaardigheid van de Schrift buiten alle legenspraak uithoeven.

Dan komt de levende God te staan achter het geschreven Woord, en spreekt ons toe, waarbij Woord en Geest op wonderbaar innige wijze zijn verbonden. „De religie van het Woord wordt ons diepe zieleernst in onderwerping aan Zijn gezag, wanneer de Geest, die ons daarin Gods aanschijn doet opmerken, ons bestraft. Maar ook omgekeerd: zonder voor zelfmisleiding betreed te behoeven te zijn, mogen wij den Geest omhelzen, wanneer wij Hem in Zijn beeld, dat is in het Woord, herkennen."

Hierin komt alzoo ook voor z'n argumentatie uit het woord „waarachtig", waarop we reeds kritiek oefenden.

De korte schets van de Gereformeerde belijdenis van het Schriftgezag is hiermee af.

Hoewel wij nog niet aan de beoordeeling toe zijn, mag toch wel de vraag, welke bij menigeen zal zijn gerezen, geuit: is-dit alles!

HEPP.

GEESTELIJKE ADVIEZEN.

De H. Doop.

Z. te A. maakt bedenking tegen wat ik in ons nummer van 20 Aug. j.l. schreef ter beantwoording van eenige vragen aangaande den H. Doop.

Hij acht dat mijn zeggen „dat de H. Doop dient, om den geloovige verzegeling te doen", in strijd is met de H. Schrift, die leert, dat de geloovigen verzegeld worden door den Heiligen Geest. (2 Cor. 1:22. Ef. 1:13b en Ef. 4:30.)

Deze bedenking rust blijkbaar op een misverstand. En vermoedelijk zou dat misverstand onmiddellijk onder de aandacht van mijn opponent zelf gekomen zijn, als hij den volzin, waaraan hij de door hem aangehaalde woorden ontleende, in zijn geheel had afgeschreven.

Ik schreef toch, „dat de Doop, gelijk elk Sacrament, dient om den geloovige verzegeling te doen van de afwassing zijner zonden door den Geest en door het bloed van Christus, en daardoor zijn geloof te versterken".

Had hij deze uitdrukking wat nauwkeuriger gelezen, dan zou hij begrepen hebben, dat ze niet spreekt van de verzegeling van den geloovige zelf, gelijk de door hem aangevoerde Schriftuurplaatsen doen, maar van de verzegeling van iets, n.l. de reiniging van zonde, aan den geloovige. Trouwens, hij moest gevoeld hebben, dat de aangehaalde woorden „om den geloovige verzegeling te doen" iets geheel anders bedoelen dan de uitdrukking: „om den geloovige te verzegelen".

En, zoo hem dit niet aanstonds duidelijk was, zou het hem stellig duidelijk zijn geworden, als hij mijn raad, in het begin van mijn schrijven, had opgevolgd, en „E Voto" over het betreffende onderwerp had nagelezen.

In het vertrouwen, dat hij dat alsnog zal doen, doe ik hier geen poging, om hem het verschil tusschen de verzegeling van den geloovige-zelf en het verzegelen aan den geloovige van wat hij in Christus bezit, duidelijk te maken.

Dan zal hem met het onderscheid óók het verband tusschen beide duidelijk worden, en zal hij inzien dat het een het ander, in plaats van ermee in strijd te zijn, juist integendeel dient.

Als hij verder poogt te betoogen, dat de Doop, bij den volwassen geloovige, óók en vóór alles de betekenis had van een belijdenis, ben ik dat natuurlijk aanstonds met hem eens.

Doch als hij dan verder schrijft, dat de Doop „zoo ontzaglijk rijk is, en dat het, geleet op de diepere betekenis van den Doop, zulk een onuitsprekelijk voorrecht is gedoopt te mogen worden in den Naam des Vaders, en in den Naam des Zoons, en in den Naam des Heiligen Geestes", blijkt daar toch uit, dat de Doop ook voor hem nog iets anders is dan een plechtige belijdenis-acte van den geloovige, dat de geloovige er niet slechts iets in uitsprekt, maar er ook iets in ontvangt.

En als hij dan een antwoord zoekt op de vraag wat hij er in ontvangt, en daarbij denkt aan de

symbolische betekenis van den Doop, en vollen nadruk legt op het woordje „in" in de Doopsformule van Matth. 28:19, dat hij-zelf onderstreept, dan is hij op weg om in te zien, dat de H. Doop wel waarlijk den geloovige van Godswege verzegeling doet van de afwassing der zonden door het bloed en door den Geest van Christus, en van de gemeenschap met den Drie-eenigen die hem door de reiniging van zonde ontsloten wordt.

Had Jezus broeders naar 't vleesch?

K. te V. vraagt me, of onze Heere Jezus al of niet broeders-naar-'t vleesch heeft gehad.

Was van ouds een strijdsvraag.

En ze is het nog altoos.

De verschillende antwoorden, vóór en na gegeven, laten zich tot drie groepen terugbrengen. De eerste groep ontkent het, en acht, met een beroep op de ruime betekenis van „bloedverwant", die het woord „broeder" een enkelen keer (b.v. in Gen. 13:8 en 11) heeft, dat met de „broeders des Heeren" bedoeld zijn de zonen van Chops of Alphëus, die van Maria's zijde „neefs" van Jezus waren.

De tweede ontkent evenzeer, en meent, dat bij Jezus' broeders en zusters (want ook van zusters van Jezus lezen we in Matth. 13:56, Marc. 6:3) te denken is aan zoons en dochters van Jozef uit een vorig huwelijk.

De derde antwoordt bevestigend, en houdt voor Jezus' broeders en zusters, kinderen, na Jezus' geboorte, uit het huwelijk van Jozef en Maria gesproten, en die derhalve half-broers en half-zusters van Jezus waren.

Het gaat bij deze kwestie eigenlijk om de vraag, of Maria, ook na de geboorte des Zaligmakers maagd is gebleven.

Niet omdat men het strijdig achtte met de majesteit van Christus zelf, maar uit de reeds vroeg opgekomen neiging om Maria als de H. Maagd te vereeren, schroomden velen te aanvaarden dat Jezus broeders en zusters naar 't vleesch gehad zou hebben.

Anderen daarentegen meenden, en m.i. terecht, dat daarmee aan de eere van Maria, zoomin als aan die des Heilands wordt tekort gedaan, en dat tal van uitspraken der Schrift, als b.v. Matth. 1:18 en 25, 12:46 en 47, 13:55, Marc. 3:21 en 31, 6:3 en 4, Lukas 2:7, 8:19 e.a., zich met een andere opvatting bezwaarlijk laten verzoenen.

Correspondentie. Een viertal lezers, die nu bedenkingen en opmerkingen zonden, naar aanleiding van m'n antwoord op de vraag naar het geoorloofde van „handwerkjes op Zondag", zal het, hoop ik, geen al te groote teleurstelling zijn, dat ik, bij afwezigheid van nieuwe gezichtspunten, in hun schrijven geen aanleiding vond, verder op deze materie in te gaan.

V.

F.

LITERATUUR EN KUNST.

„Leontientje" en „De Pastoor uit den Bloeyenden Wijngaerd".

In de serie „Zilveren Verpoelingen", waarin de Uitgevers P. N. van Kampen en Zoon „een keur van kunst en letteren" bieden, verscheen als een der laatste nummers „Leontientje" door Felix Timmermans en Ed. Vetterman, een toneelspel in 10 bedrijven. Dit „toneelspel", van welks vertooning we in de couranten der laatste weken herhaaldelijk melding gemaakt vinden, behoort tot die producten der literaire kunst, die tegenwoordig de algemeene belangstelling trekken. Misschien ligt de verklaring daarvan wel minder in het stuk zelf, dan in andere oorzaken, maar feit is het, dat „Leontientje" een van de boeken van den dag is.

Nu is het ons, als we daarom er de aandacht op vestigen, niet te doen om het „toneelspel" als zodanig. Wij willen het stuk van een anderen kant bezien, als de dramatisering van een bekend Vlaamsch boek „De pastoor uit den Bloeyenden Wijngaerd" van Felix Timmermans. En dan komt geloof ik de juiste betekenis aan het licht.

Velen zullen Timmermans' boek (dat van 1924 is) gelezen hebben en aan die leetuur een blijvende herinnering hebben behouden. Want er gaat iets van deze geschiedenis uit.

Het gegeven zelf is vrij eenvoudig en zeker niet nieuw. Leontientje, een vroom Katholiek meisje, houdt van een ongelovigen jongen, Isidoor. Haar vader verzet zich tegen dezen omgang en ten slotte komt ook Leontientje tot de overtuiging, dat ze met een ongelovige niet trouwen kan. Maar, als ze Isidoor dit geschreven heeft, is ze diep ongelukkig en spoedig sterft ze. Bij haar sterfbed komt dan Isidoor tot het geloof.

Zoo, nuchter-skeletmatig weergegeven, is dit thema niets bijzonders; tal van boeken hebben het behandeld, zij het in ietwat anderen vorm; het slot lijkt zelfs onderwetsch en afgesloten. Maar wie het boek gelezen heeft en de realiteit van dat gebeuren met diepe ontroering heeft mee-doorleefd, denkt er anders over. Die heeft ervaren dat in de bewerking van het gegeven hier de kracht ligt, dat het hier de kunstenaarsband is, die van het gewone iets buitengewoons heeft gemaakt, dat ten slotte veel meer dan een „verhaal" hier wordt geboden.

Immers, 'tgaat in dit boek niet om 't verhaal, maar om den zielkundigen achtergrond daarvan. Juist daarom heet het naar den Pastoor, Leontientje oom. In hem zijn liefde en geloof één, voor zijn besef tot een volkomen synthese geworden; en nu komt van buitenaf het groot conflict tusschen die beide op hem losgesluisd, zoo, dat het zijn strijd, zijn zaak, zijn lijden wordt. Begaan met Leontientje, die hij zielslief heeft, gevoelend ook de kracht van zijn eigen overtuiging, wil hij bemiddelend optreden: als Leontientje bij hem logeert spreekt hij met haar, lang en veel, en hij belooft met Isidoor te zullen praten. Zoo zeker is hij van zijn zaak, dat hij bij voorbaat al een goeden uitslag belooft.

Maar als Isidoor komt bevindt hij, dat het „hard is in dien kop”. Isidoor is verstrikt in allerlei stelsels, die de eenvoudigheid van het gelooven verhinderen, en, ofschoon van goeden wil en ook om Leontientje een ander inzicht begeerend, hij komt niets verder, zoodat het bezoek geheel onbevredigend eindigt. Dan moet ook de pastoor zich gewonnen geven en hij stelt Leontientje den eisch, dat het met die liefde uit moet zijn. „Isidoor is een van die grijze zielen, die van hun heimwee naar God meer houden, dan van God zelve”, hij wordt nooit geloovig, dan bij mirakel”, zoo zegt hij.

Leontientje maakt een zwaren strijd door. Elken dag bidt ze in het landelijke kapelletje van „Onze Lieve Vrouw der Vijf wondekens”, vast geloovend aan het wonder, dat komen zal en alles eensklaps zal veranderen. Maar als het wonder uitblijft en ze daarin duidelijk ziet, dat ze de vervulling van haar wensch niet meer begeeren mag, schrijft ze een kort, beslist briefje aan Isidoor en maakt een einde aan de verhouding.

De goede pastoor is kinderlijk blij, maar Leontientje bidt, „O Heer, kom Leontientje nu maar halen”.

Langzaam kwijnt het meisje weg. Maar niemand ziet het, dan de oude kosteres van het kapelletje, Mieke Zand (die zelf een lijden als dat van Leontientje heeft doorgemaakt). „Zoo'n liefde geweest”, zegt ze, „en daar zoo kunnen overloopen, neen, daar gaat dit kind van kapot”. En Mieke Zand ziet het goed, beter dan menheer Pastoor en de dokter. Want op een oogenblik zakt Leontientje bewusteloos neer en dan komt snel het einde. Wel dra is het ook den pastoor duidelijk, dat ze sterven gaat. En nu begrijpt hij ook ineens alles: haar strijd is voorbij, haar lijden ook, maar haar liefde is gebleven. En als ze dan verlangt Isidoor nog eens te zien, doet hij dezen haastelijk roepen. Groot is de spanning, of hij nog op tijd komen zal. Leontientje ligt te wachten, als vroeger op het wonder, en de dood nadert zichtbaar. Maar dan ineens roept ze: „Daar is hij” en Isidoor komt binnen. „Nu zal ik kunnen sterven” is het woord, waarmee Leontientje hem begroet.

Hij, Isidoor, is verslagen, kan niet praten. Hij had verwacht, dat ze begeerig uitzag naar troostwoorden van hem, in hartstochtelijk verlangen, en „ze is één glimlach van uiterlijk en innerlijk geluk”. Zij streelt zijn handen, zijn zwarte lokken, en juicht dan ineens: „Het is licht rond u, Isidoor... Heerom, ik ben blij, dat ik dit licht rond Isidoor nog heb gezien”. En dan sterft ze, met de ontroerende woorden tot Isidoor op de lippen: „Men moet maar eens diep gelooven, Isidoor, één keer en men gelooft voor altijd... zoodat men maar eens diep moet liefhebben en men voor altijd lief-

heeft”.

Dat is het „mirakel”, het wonder, dat komen moest, om Isidoor tot God te brengen. En in den stillen sterrennacht belijdt hij zijn geloof aan den pastoor, bevend van ontroering, maar volkomen overwinnaar van zijn twijfel, door de hooge en pure liefde, die hem gelouterd heeft. En Heerom, die ook zijn strijd heeft gestreden in den stillen, zwijgenden nacht, juicht: „En daarvoor moest zij sterven! Nu begrijp ik het gebaar des Heeren. Gezegend zij de druif, die Gij bestemd hebt voor Uwen Goddelijken beker! O Ware Wijngaard, Jezus-Christus!”

Ik gaf hier den inhoud van het boek zelf weer, om te beter te doen verstaan de dramatische kracht, die in deze stofbewerking ligt. En, wie haar gevoelt, ziet dan ook, welke de betekenis moet zijn van het toneelspel „Leontientje”, dat deze kracht effectueert. Ik kan daarom volstrekt niet instemmen met het oordeel, dat een der toneelrecensenten in de courant uitsprak, toen hij het stuk qualificeerde als „vlak, ouderwetsch, sentimenteel, langdradig”. 'tIs mogelijk, dat het als toneelspel dien indruk maakt, als spel dus, ik kan dat niet beoordeelen, maar als literair werk, als boek dus, dat men leest in de stilte van zijn kamer, wekt het een gansch andere stemming. Misschien — ik acht dat zelfs waarschijnlijk — doet de „vertooning”, het toneelspel van dit stuk, ontwijfend aan, maar als ge het leest, met U zelf alleen, is uw ziel ontroerd en bonst uw hart. Neen, hier is geen sentimentaliteit en langdradigheid, hier staat ge voor de meest smartvolle ontwikkeling van den strijd tusschen liefde en geloof en dat kan nooit vlak zijn en nimmer ouderwetsch, maar is diep en aangrijpend menschelek.

Zelfs geloof ik, dat in „Leontientje” de kracht van dat alles nog grooier is, dan in den roman. In de enkele slotwoorden is gansch de geweldige overwinning, het wonder der overgave, het wijken van Isidoor's twijfel voor de stralen van het genade-licht, uitgedrukt. En nu is er wel iets van reserve in uw ziel als ge het stuk overziet, (de kwaadheid van den vader in het eerste bedrijf b.v. zoekt in ongewenschte bewoording licht en soms kan het sterk-katholiek karakter U niet bekoren) maar toch ligt het geloof „als een maanschijn-dauw” over het gebeuren en heft de treffende uitbeelding van het door genade volkomen en voor altijd gelooven uw bezwaren op.

Wel is de figuur van den Pastoor wat vager en daardoor niet zoo centraal als in het boek, dat naar hem heet, maar de titel van het stuk zegt ook, dat Leontientje hoofdpersoon is en dat al het licht op haar vallen moet. De analyse is zeker fijner in den roman, maar de dramatische kracht overweegt m.i. in het toneelspel.

Zien we nu ten slotte roman en toneelspel samen in het kader van Timmermans' werk, dan blijkt de betekenis — die wat de boeken zelf betreft duidelijk genoeg spreekt — als literatuurrichting.

„De pastoor uit den Bloeyenden wijngaard” en het daarbij behorende „Leontientje” vormen met „Schemeringen van den dood” en „Pallietier” een zeker geheel. „Schemeringen...” toch geeft den Timmermans voor Isidoor's gestalte te aanschouwen. We weten van hem zelf („Uit mijn rommelkas”) hoe hij een tijd lang vernepen heeft gezeten

in allerlei occultistisch denken, hoe een verstrikt zijn in stelsels en „ismen” hem in de slingering en den onvrede van twijfel heeft gebracht, zoozeer, dat de rust uit zijn leven weg was en de glans van de dingen verdofte. Toen kwam zijn zware ziekte, lichamelijke, maar vooral ook geestelijke ontwrichting. Bij zijn eindelijk herstel, juist toen de lente glimlachend over het land trok, vond hij in de natuurgemetingen een zekere levensvervulling, die hij met uithoudigheid in „Pallietier” gestalte gaf. Maar in het niet-meer-denken, het „plukken” van den dag, kon toch ook de innerlijke rust, de levensbevrediging niet liggen, ook niet voor een Timmermans, die immers in Franciscus den ideaal-heilige ziet. De omslag van den twijfel aan alle levenswaarden in de uithoudigheid van levensgenieting is niet natuurlijk, verklaarbaar misschien uit de omstandigheden, maar niet van blijvenden aard. In Timmermans' leven ontbrak de synthese. En die nu is gevonden in „De pastoor...” en „Leontientje”. Isidoor, de twijfelaar, die wel wilde, maar niet kon gelooven en eerst door de ervaring van volkomen overgave tot vrede komt, getuigt dat. En de volle accentueering van den grond, waarop deze vrede rust, in „Leontientje”, bevestigt het.

Dat is dunkt mij, de betekenis van deze literatuurproductie. En die gaat verder, dan tot het literaire alleen.

C. T.

HET BOEK VAN DE WEEK.

Over „God en de Natuur”.

't Was in het jaar 1906.

Titius, Professor in de theologie te Göttingen, sinds 1921 te Berlijn, voelde zich gedrongen zich bezig te houden met de problemen, die de natuurwetenschap had opgeworpen en hun terugslag hadden op het religieuze leven en denken der menscheheid. Met alle kracht heeft hij zich toegelegd op de bestudeering der natuurwetenschappen, en thans, na 20 jaar, is hij in staat de resultaten van zijn arbeid het publiek aan te bieden. Ze zijn neergelegd in het voor eenige maanden verschenen boek: *Natur und Gott. Ein Versuch zur Verständigung zwischen Naturwissenschaft und Theologie*, von D. Arthur Titius, Professor der Theologie in Berlin, Göttingen, Vandenhoeck & Ruprecht, 1926, 831 pag.¹⁾

Wie het compres gedrukte boek heeft doorgevoerd, zal vol bewondering zijn voor den man, die, met enorme werkkraft en ijeren volharding zich heeft eigen gemaakt de belangwekkende resultaten van het natuurwetenschappelijk onderzoek, waardoor hij in staat was een overzicht te geven van het huidige natuurwetenschappelijk wereldbeeld. Prof. Kohnstamm wijdt in het „Algemeen Weekblad voor Christendom en Cultuur” van 15 Oct. 1926 onder het hoofd: „Is Christelijke natuurphilosophie mogelijk”, een zeer waardeerend artikel aan dit belangrijke werk. Prof. Kohnstamm, ongetwijfeld een bevoegd beoordeelaar, zegt daar o.m.: „En dan moet ik verklaren, dat er naar mijn meening maar heel weinig physici zijn, die over deze vraagstukken (Prof. K. doelt op de hoofdstukken waarin gehandeld wordt over de mathematische natuurwetenschap, en over het vraagstuk van de

¹⁾ *Natur en God. Een poging tot verzoening van natuurwetenschap en theologie.*

POPULAIR-WETENSCHAPPELIJKE SCHETSEN;

Gisbertus Voetius

IX. 's-Hertogenbosch

Een der belangrijkste jaren uit de tweede periode van onze worsteling tegen Spanje, die met het einde van het Twaalfjarig Bestand in 1621 aanving en waarin de grenzen van de Republiek der zeven vereenigde Provinciën zijn bevestigd, is 1629. In dat jaar sloeg prins Frederik Hendrik het beleg voor de sterke vesting 's-Hertogenbosch, het bolwerk van Rome's macht in Noordelijk Brabant. De vijand wendde van zijn kant alles aan om de stad te ontzetten, en deed zelfs, om het Staatse leger ervan af te trekken, een inval over de Veluwe tot in Utrecht. Doch alles te vergeefs: na een beleg van vier maanden gaf 's-Hertogenbosch zich in September 1629 over.

De laatste weken van dit beleg heeft Voetius medegemaakt als legerpredikant. Het was de gewoonte, dat jaarlijks op de Zuidhollandsche Synode, een der Classes naar toerbeurt werd aangewezen om een predikant naar het leger te zenden. Op de Synode van Leiden van 1629 was de Classis Gorinchem aan de beurt, en deze vaardigde Voetius af. Den 7den Augustus vertrok hij naar het legerkamp, bovendien nog voorzien van een mandaat van de Synode zelve, om er bij de bevoegde autoriteiten krachtig op aan te dringen, dat „ingevalle het Godt soude believen ons met de victorie van die stad te begenadigen” in 's-Hertogenbosch en de omliggende dorpen de „Paapsche afgoderij” niet langer zou worden geduld, aangezien, zoo schreef de Synode in den hem verstrekt geloofsbrief, „de christelijke overheyt, in de oorloghe, die sy voert voor de religie ende den staet, niet so seer te letten

heeft op conquesten” van landen ende steden als wel op de nytbreydinge van des Heeren woordt ende de voortplantinghe van sijn kereke”. Voetius kreeg de opdracht dienst te doen bij het gedeelte der troepen, dat onder bevel stond van graaf Willem van Nassau, een kleinzoon van den grondlegger van de Unie van Utrecht Jan den Oude, die als commandant van het garnizoen van Heusden, hem niet onbekend was. De velddienst was geen sinecure: iedereen avond werd voor het front het „avondgebed” gedaan, gevolgd door een korte toespraak, waarna over de troepen, die de wachtposten gingen betrekken, de zegen werd uitgesproken. Verder moesten de talrijke zieken en de gewonden worden bezocht, vermaand en getroost, en soms moesten soldaten, die wegens vergripen tegen de krijgstucht ter dood werden gebracht, in hun laatste oogenblikken worden bijgestaan. De legerpredikant had te spreken met ruwe, onbeschaafde manschappen, maar ook met hoogst ontwikkelde officieren. Later heeft Voetius, in zijne *Politica Ecclesiastica* dan ook verklaard, dat niet iedereen zoo maar voor den legerdienst deugde, maar dat daarvoor alleen in aanmerking mochten komen mannen, die ervaren waren zoodat in de dingen van Gods Koninkrijk als in de wereldsche zaken, en die verstand paarden aan standvastige godsvrucht.

De gezondheidstoestand der troepen van het bezettingsleger was allerellendigst, en ook Voetius zelf was een poos krank.

Over den val van 's-Hertogenbosch werd feitelijk beslist door de verrassing van Wesel, ten gevolge waarvan de vijand, die nu in den rug bedreigd werd, zich uit de Veluwe moest terugtrekken en

¹⁾ veroveringen.

ook geen pogingen meer kon doen om de stad te ontzetten. Dit feit werd dan ook in het kamp met een dankstond gevierd, waarbij Voetius voorving en blijkbaar zoo zeer voldeed, dat 's-Prinsen gemalin Amalia van Solms, die in de buurt, te Crevecoeur, vertoefde, hem uitnodigde voor haar en hare omgeving het gesprokene te herhalen.

Den 17den September 1629 trok het garnizoen van Den Bosch met volle krijgsmansseer uit de vesting en verliet ook de Roomsche geestelijkheid de veroverde stad. Twee dagen later werd door den vasten legerpredikant Conradus Markinius in de Sint-Janskerk de eerste Gereformeerde prediking gehouden. Naast hem werden nu vier predikanten uit andere kerken geleend, om de reformatie der geheel Roomsche stad tot stand te brengen; en een hunner was alweer Voetius. Er viel heel wat te doen: de kerkgebouwen moesten voor den Gereformeerden eeredienst worden ingericht, een kerkeraad moest geïnstituëerd worden, scholarchen moesten worden aangewezen om toezicht te houden op het onderwijs, het gasthuis moest worden hervormd en alle Roomsche dienstpersioneel daaruit verwijderd, en bovenal moest worden omgezien naar blijvende predikanten, daar de gemeenten, die de hunne geleend hadden, sterk op den terugkeer hunner eigen dienaren des Woords aandrongen. Voetius werd naar Den Haag afgevaardigd om over de vaststelling der predikantstraktementen te onderhandelen. Hoe verbaasd was hij, toen hij na eene afwezigheid van drie weken terugkeerde, te vernemen dat men hem dood gewaand had: er was rondverteld, dat hij plotseling was gestorven, en van Roomsche zijde had men daarin een straf des hemels gezien, omdat hij tegen de aanwezigheid van crucifixen in de kerken zou hebben geijverd! Hij wist daarop niet beter te doen, dan de